Kalkınma ve Eğitim İlişkisi: İnsani Gelişme Endeksinde Göre Türkiye'nin Eğitim Düzeyinin Değerlendirilmesi

The Relationship of Development and Education: An Evaluation of Turkey's Education Level by Human Development Index

Asst. Prof. Dr. Emine Fırat (Aksaray University, Turkey)

Emre Ürün (Aksaray University, Turkey)

Aytaç Aydın (Aksaray University, Turkey)

Abstract

The unfair distribution of income in underdeveloped countries causes the capital to be gathered in the hands of a certain party and thus preventing it from spreading to the society and although national income in these countries is high, the level of development being low creates problems. Education directly relates to issues related to the concept of development such as developing individuals' social points of view, obtaining the individual's skills and abilities, shaping the socio-cultural structure, environment, healthy life and guaranteeing rights and freedom.

The fact that frontiers disappeared together with the globalizing world and sharing the incomes in international markets have brought about some problems. The emergence of human-centered approach in development in 1970 and after has been an important opportunity for all societies. Human development has led the way to investigate concepts such as poverty, income equality, health and education and to take action to remove the deficiencies in the aforementioned area.

Education is inevitable for development. In this context, Turkey's education level will be evaluated in terms of the relationship of human development and education for development. In this study the indicators of Human Development Index (HDI) prepared by UDP annually and Education Index (EI), the sub-index of HDI, for Turkey have been taken into consideration and it has been aimed to determine Turkey's level of development in education. It was determined in the study that Turkey's level of human development is not satisfactory and that indicators for education were low.

1 Giriş

Küreselleşen dünya ile birlikte dünya üzerinde aşırı bolluk ile aşırı kıtlığın bir arada yaşandığı bir süreç yaşanmaktadır. Dünya içerisinde mevcudiyetini koruyan ülkelerin az bir bölümü aşırı lüks ve zenginlik içerisinde yaşarken dünyanın büyük bir bölümünü oluşturan ülkeler yoksulluk içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu durum aynı ülke içerisinde yaşayan insanların arasında da var olup, insanlar arasında yaşam standartları açısından büyük farklılıklar görülmektedir. Özellikle azgelişmiş ülkelerde sermayenin az, emeğin çok olması dolayısıyla sermaye belirli bir grubun elinde toplanmıştır. Bu kesimin elindeki servetin lüks harcamaların giderek büyümesi, yoksul olan kesimin daha çok yoksullukla yüzleşmesine sebep olmaktadır.

Ülkelerde bulunan kaynakların doğru yönetilmemesi ve sermaye sahiplerinin de bu konuda baş aktör olması sebebiyle, toplumun özgürlükleri kısıtlanmıştır. Burada kastedilen özgürlük felsefi açıdan salt siyasal hakların elde edilmesi ile sınırlı değildir. Özgürlük bireylerin erişebildikleri sağlık, eğitim olanakları, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlar, sosyo-kültürel yapının korunması ve geliştirilmesi, siyasal haklar, ifade edebilirlik gibi hakların tamamını içerisine alan bir kavrama karşılık gelmektedir. Özgürlüklerin elde edilmesi sürecinin kavramsal karşılığı ise kalkınma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kalkınma ekonominin doğduğu günden itibaren insan hayatına giren bir kavramdır.

Kalkınma kavramı tarihsel açıdan çok eskiye dayansa da kavramının önemli bir konuma gelmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasına tekabül etmektedir. Kalkınma, İkinci Dünya Savaşından sonra iktisadi literatürde sıkça kullanılmaya başlanmış ve dünyanın tamamını etkisi altına almıştır. Kalkınma gelişmiş ülkelerde korunması ve iyileştirilmesi gereken bir süreç olarak ele alınırken, azgelişmiş ülkelerde elde edilmesi zor olan bir güç olarak karşılık görmüştür. Kalkınma kavramı farklı iktisadi bakış açılarına göre farklı şekillerde yorumlanmıştır.

Kalkınma; ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri ele alan geniş bir kavram olmakla birlikte 1970'lere kadar salt ekonomik olgular üzerinden değerlendirilmiştir. Kalkınma; gelir, sanayileşme, yatırım, sermaye birikimi ve pazar genişliği kavramları üzerinde yoğunlaşmış ve birçok iktisatçı tarafından kavram, kişi başına düşen milli gelir ile ölçülmeye çalışılmıştır. 1970'lerden sonra kalkınmışlık seviyesi, ekonomik ölçütlerin yanında beşeri sermaye, eğitim, sağlık, yaşam standartları, yoksulluk, eşitlik vb. kavramlarla birlikte ele alınmaya başlanmış, kavram insani kalkınmışlık düzeyi ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. İnsani kalkınma kavramı salt parasal olgulardan uzak toplumun tamamının refahını amaç edinen bir yaklaşımı ele almaktadır. İnsani kalkınmanın gerçekleşmesi için öncelikle ekonomik ölçütlerin kullanılması gerekmektedir. Dünyanın büyük çoğunluğunu

oluşturan ve az gelişmiş olarak atfedilen ülkelerin önemli bir bölümünün sorunu gelir dağılımındaki adaletsizlik ve kaynakların etkin ve verimli kullanımının gerçekleştirilememesidir.

Az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımındaki adaletsizlik, sermayenin belirli bir zümrenin elinde toplanarak toplumun geneline yayılmamasına sebebiyet vermekte ve buna bağlı bu ülkelerde milli gelir yüksek olmasına karşın kalkınma seviyesinin düşük olması sorun teşkil etmektedir. Aynı ekonomik büyüklüğe sahip ülkelerden biri kalkınmış ülke iken bir diğeri geri kalmış ülke konumunda yer alabilmektedir. Kalkınmanın gelir dışındaki önemli unsurları içerisinde sağlık ve eğitim yer almaktadır. Eğitim bireylerin toplumsal bakış açılarının gelişmesi, bireyin bilgi ve becerilerinin elde edilmesi, sosyo-kültürel yapının şekillenmesi, çevre, sağlıklı yaşam, hak ve hürriyetlerin garanti altına alınması gibi kalkınma kavramının doğrudan ilgi alanına giren konuların bütünüyle direkt temas kurmaktadır.

Kalkınmanın 1970'li yıllardan sonra insan odaklı dönüşümü kavramın bu ekseninde ölçülmesine olanak sağlamıştır. İnsani kalkınma kavramı ve kalkınmanın temel göstergeleri içerisinde eğitim önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim kavramı özgürlüklerin elde edilmesindeki en önemli araçlardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle kalkınmanın sağlanabilmesi için eğitim süreci önemli bir unsur oluşturmaktadır. 1990 yılı itibarıyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından İnsani Gelişim Endeksi (Human Development Index) hazırlanarak kalkınma kavramı insan odaklı ölçülmeye çalışılmıştır. Endeks içerisinde; gelir, sağlık ve eğitim göstergeleri kullanılarak ülkelerin insani kalkınmışlık seviyeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu ölçüm her yıl UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişim Raporu (İGR) ile sunulmaktadır. Bu doğrultuda 2008 yılında Fransız devlet başkanının talebi üzerine Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean Paul Fitoussi tarafından Ekonomik Performans Ölçümü ve Sosyal İlerleme Komisyonu oluşturulmuştur.

2 Kalkınma Teorileri

Kalkınma İkinci Dünya Savaşından sonra kendinden çok bahsedilen bir kavram olmasına rağmen XV. yüzyılda merkantilist sistem içindeki serbest pazar anlayışının gelişmesi ile kendini göstermiştir.

Kalkınma kavramı tarihsel süreçte farklı iktisadi görüşler tarafından yorumlanmıştır. Bu durum kalkınma kavramının tek bir teorik bakış açısıyla ve kesin bir ifade ile açıklanmasını engellemiştir. Kavram bir yandan GSMH'daki artış olarak görülürken, farklı bir bakış açısıyla; teknolojiye erişebilirlik, teknik bilgi, eğitim seviyesindeki artış ve buna bağlı olarak beşeri sermayedeki artış (Arndt, 1989), yani tamamı ile insani kaynaklardaki yükseliş olarak görülmüştür (Franko, 1992). Kalkınma, dar anlamıyla ekonomik koşullarda gerçekleşen değişimleri, bu değişimlerin ne şekilde gerçekleştiğini göstermektedir (Gönel, 2013). Kalkınma sadece üretimin ve kişi başına gelirin artırılması, yani GSMH'daki artış ile sınırlı görülmemeli, az gelişmiş toplumlarda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesini içermelidir (Han ve Kaya, 2013). Az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın gerçekleşmemesinin yoksulluk ve ekonomik durgunluğun birbirine bağımlı olmasından kaynaklı olduğunu (Ofori, 1980) belirten Ragnar Nurkse'e göre; gelir seviyesinin yeterli düzeyde olmaması, tasarrufların gerçekleşmemesine ve sermaye birikiminin oluşmamasına neden olmaktadır. Bu tanımlardan farklı olarak Amartya Sen, Özgürlükle Kalkınma adlı eserinde, kalkınmayı, insanların yararlandığı gerçek özgürlükleri genişletme süreci olarak ifade etmektedir (Sen, 2004).

Kalkınma kavramı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha farklı tartışmalara yol açarak çeşitli yaklaşımlarla ifade edilmeye çalışılmıştır. Rostow, aşamalar modelinde, toplumları tarihsel olarak sınıflandırmaktadır (Cavalcanti, 2000). Dengeli kalkınma modeli ise, ilk olarak yerel sanayinin dış ekonomik faaliyetlere karşı korunması gerekliliğini belirten Friedrich List tarafından ortaya atılmıştır. Friedrich List (1841) Smith'in (1776) bilim ve teknolojinin önemine yeterince değer vermediğini vurgulamış, kültürel sermayenin önemli olduğuna inanmıştır. Solow öncesi Neo-Klasik iktisadi düşüncede de denge kuramı hakim olmuştur. Marx (1867), artı değer kuramı ile Schumpeter'in 'yaratıcı yıkım' tezine kaynaklık etmiştir (Tiryakioğlu, 2011). Marx toplumun tarihsel gelişimini inceleyerek, altyapı ile üstyapı arasındaki ilişkinin dinamiklerini yakalamaya çalışmıştır (Füredi, 1990). Dengeli kalkınma modeli daha geniş çerçevede ise Rosenstein-Rodan ve Nurkse gibi iktisatçılar tarafından incelenmiştir (Han ve Kaya, 2013). Rosenstein-Rodan'ın (1943), "Big Push" (Büyük İtiş) teorisine göre kalkınmanın sağlanabilmesi için emek ile sermaye bütünleşmesi önemlidir (Yavilioğlu, 2002). Nurkse'in kısır döngü kuramına göre, kalkınmanın sağlanabilmesi için ilk olarak finansal sorunların giderilmesi gerekmektedir (Kattel ve Diğ., 2009). Dengesiz kalkınma modelinde, dengeli kalkınma modelinde yer alan piyasa dengesizliklerinin resesyona sebep olacağı algısına karşı, dengesiz kalkınmanın sağlanabileceği öne sürülmüştür (Solmaz, 2008). Hirschman'ın (1958), dengesiz kalkınma modeline göre az gelişmiş ülkelerde "Big Push" ile kalkınma sağlanabilmektedir. Kalkınma üzerine farklı bir perspektif ise Neo-Marksist iktisatçılar tarafından getirilmiştir. Paul Baran'a (1955), göre tekeller kapitalizm az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın önünde engel teşkil etmektedir (Baran, 1974). Neo-Marksist iktisatçı olan Ernest Mandel'e (1960) göre, ülkelerin kalkınmasının ön şartı emperyalist yaptırımların ortadan kaldırılmasıdır (Mandel, 2008). Maurice Dobb'a (1958), göre gelişmekte olan ülkelerin kalkınması için planlı bir ekonomi modelinin belirlenmesi gerekmektedir (Dobb, 1973). Tarihsel açıdan ortaya atılan kalkınma modellerinin temelinde ekonomik olgular ve gelir odaklı bir yöntem bulunmaktadır.

Kalkınma kavramı Amartya Sen (1979) tarafından farklı bir bakış açısı ile yorumlanmış, kalkınmanın ekonomik olgularla belirlenmesinin yeterli olmadığı tespit edilerek, kavram ekonomik, sosyo-kültürel, sağlık, eğitim gibi kavramlar ele alınarak temelinde insanın olduğu bir yaklaşım ile değerlendirilmiştir (Sam, 2008). İnsani gelişme kavramının ortaya çıkması ile kalkınma kavramı farklı bir boyut kazanmış ve kalkınmanın ölçülmesinde endeksler hazırlanmaya başlanmıştır. Kalkınmanın göstergeleri arasında insani faktörleri içeren İnsani Gelişme Endeksi'nin yanı sıra bazı endeksler geliştirilmiştir. Temel İhtiyaçları Karşılama Endeksi, Fiziki Yaşam Kalitesi Endeksi, İnsani Yoksulluk Endeksi, Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi, Cinsiyet Yetkinlik Ölçümü, İnsani Özgürlükler Endeksi ve Siyasi Özgürlükler Endeksi bunlardan bazılarıdır (Taban ve Kar, 2014). 1990 yılı itibarıyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından İnsani Gelişme Endeksleri hazırlanmakta ve endeks yıllık olarak yayınlanarak kalkınma düzeyinin değerlendirilmesi için kaynak teşkil etmektedir (Tüylüoğlu ve Karalı, 2006). Son yıllarda Stiglitz, vd. (2009)'a göre refahı tanımlamak ve ölçmek için GSYH'nın dışında birçok kritere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. 2008 yılında Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean Paul Fitoussi'nin kurduğu Ekonomik Performans ve Sosyal İlerleme Ölçüm Komisyonu, (The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress) Yaşam Standardı İçin Gereken Materyaller (gelir, tüketim ve zenginlik), Sağlık, Eğitim, İş Hayatıyla İlgili Kişisel Faaliyetler, Politika ve Yönetim, Sosyal İlişkiler ve İletişimler, Çevre ve Güven olarak adlandırdıkları sekiz kriterden oluşmuştur (Stiglitz, vd, 2009). OECD tarafından 2011 yılında geliştirilen "Daha İyi Yaşam Endeksi" (Better Life Index), olarak adlandırılan endeks ülkelerin GSYİH'sı gibi ölçütlerin yanında pek çok kriteri de dikkate almaktadır. Kasparyan ve Rolland (2012)'ye göre endekste yer alan 11 kriter şunlardır: Konut (konut harcamaları), Gelir (hane halkı net harcanabilir gelir, hane halkı finansal zenginlik), İş (istihdam oranı, uzun dönem işsizlik oranı, kişisel kazanç), Toplum (iletişimin kalitesi), Eğitim (eğitim düzeyi, eğitim-öğrenim yılları), Çevre (hava kirliliği, su kalitesi), Yönetim (seçmen katılımı, politika), Sağlık (yaşam beklentisi), Yaşam Memnuniyeti, Güvenlik (suçluluk oranı) ve İş Yaşam Dengesi (çalışma saatleri)'dir. Her bir kriter için ülkeler, 0 ile 10 arasında değişen bir ölçekle değerlendirilmektedir. Kulesza ve Ucieklak Jez, (2012)'ye göre, birçok kriterden oluşan bu endeks ülkeler arasındaki karşılaştırmayı kolaylaştırmakta, ülkelerin eksik olduğu alanlarda daha iyi stratejiler geliştirmesini sağlamaktadır (Akar, 2014:4-5).

3 Kalkınma ve Eğitim İlişkisi

Kalkınmanın sağlanmasında temel göstergelerden biri eğitim seviyesinin iyileştirilmesidir. Büyüme ve sosyal kalkınmanın sağlanması için gerekli olan eğitim, toplumların ekonomi, sağlık ve kültürel anlamda gelişmelerini sağlayan temel unsurlardan biridir. Eğitim aynı zamanda çevresel faktörleri etkilemekte ve kalkınmada sürdürülebilirliğin sağlanmasında etkili olmaktadır (Kopnina, 2014).

Eğitim bireyin kendi tercihlerine bağlı bir faaliyet gibi görülse de sonuçları geniş anlamda bütün toplumu ilgilendirir (Akgül ve Koç, 2011). OECD yetişkin becerileri anketine göre bilgiye daha fazla erişim sağlanması halinde ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma sağlanacağı görülmektedir (OECD,2014). Beşeri sermaye ile doğru orantılı olan eğitim seviyesi üzerinde görülen artış, emeğin verimliliğini artıracak ve iş gücü verimliliği oluşturacaktır. Uzun vadeli büyümenin sağlanabilmesi için eğitim seviyesinin artırılması önemlidir (OECD,2014).

Ülkelerin eğitim alanına yapılan harcamaları kalkınmışlık düzeyleri ile doğru orantılıdır. Şekil 1'de Norveç'te eğitime yapılan toplam kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı %8,7, Yeni Zelanda'nın %7,4, Türkiye'nin %4,1, Arjantin %6,3 'dür. İnsani kalkınmışlık seviyesinde Norveç 1. sırada, Yeni Zelanda 7. sırada, Türkiye 69. sırada ve Arjantin 49. sırada yer almaktadır (UNDP, 2014).

Şekil 1: Seçilmiş Ülkelerde Eğitime Yapılan Toplam Kamu Harcamaları, 2011. **Kaynak:** OECD, (2014)

Eğitim, kalkınmanın temel göstergeleri olan ekonomi, sağlık ve sosyo-kültürel gelişmişliği doğrudan etkiler. İnsani gelişme endeksinin alt endeksi olan eğitim endeksinin incelenmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi bu sebeple önem teşkil eder.

4 İnsani Kalkınma ve Eğitim İlişkisi

Kavramın insani olgulara dayandırılması 1970 sonrasında görülmekte olup, özellikle Amartya Sen'in toplumdaki bireylerin yetkinliklerinin artırılmasının kalkınmanın sağlanmasında temel kriter olarak göstermesi ve 1990 yılı itibarıyla UNDP'nin İnsani Gelişme Endeksleri'ni oluşturması ile "İnsani Kalkınma" kavramı önemi ortaya konmuştur. Amartya Sen'e göre; kalkınma kavramı bireyin elinden alınan veya kısıtlı olarak sahip olduğu özgürlüklerin elde edilmesi için yapılan faaliyetler bütünüdür. Sen'in özgürlük kavramı klasik anlamı dışında, demokrasi, eğitim ve sağlık vd olguların bütünüdür. Özgürlüğün kısıtlanması sadece siyasi boyutlarla ifade edilmemektedir. Bu kısıtlanma bireyin iktisadi seviyesinin düşük olması ve bunun reel sonucu olarak sağlık, beslenme, bilgiye erişim gibi insani olgulardan yoksun kalması ile gerçekleşebilir. İnsani kalkınmayla kavram kişi başına düşen gelir artışı çerçevesinden çıkmış insani değerler, kişilik, toplumda bireylerin rolü, özgürlük gibi felsefi konuları da içerisine almıştır (Doğan ve Tatlı, 2014). Toplumda bireyin yaşam standartları bütün toplumu doğrudan etkilemektedir. Maddi refah, sağlık, siyasi istikrar, aile hayatı, toplum hayatı, iklim, iş güvenliği, siyasi özgürlükler, cinsiyet eşitliği (Pavol ve Diğ, 2014), sosyal konum, azınlık hakları, göçmen durumu, sosyal eşitsizlik (Bentley ve Huston, 2010) insani kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. Eğitim sağlıklı toplumların oluşması ve eşitlik, adalet gibi temel hakların elde edilmesini ve korunmasını sağlar (Bilir ve Peran, 2007). Bilgi toplumunun oluşması ile son dönemde bilgi ekonomisinde sürekli bir artış görülmüştür. Bu artış bireylerin eğitim düzeylerini artırarak yeni bilgi sahibi olmaları ve toplumun genelinin bilgiye erişiminin sağlanması için faaliyet yürüten ülkelerin çalışmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin eğitim alanında gerçekleştirdikleri teşvikler bireylerin eğitim olanaklarını artırmakta ve küresel ölçekte yetenekli insan topluluklarını ortaya çıkarmaktadır. Eğitim insanların ekonomik koşullarında iyileşme sağlamak ve istihdam alanında eğitilmiş kişilerin fırsatlarını arttırmaktadır (OECD, 2012). Ülkelerin kalkınma seviyelerinin belirlenmesi ve insani gelişmişlik düzeyinin önemli göstergelerinden biri beşeri sermayedir. Beşeri sermaye içerisinde birçok öge barındırmaktadır. Bunlardan iki temel unsur ise eğitim ve sağlıktır. Bir ülkede; eğitim seviyesinin yüksek olması, kalifiye işgücü doğuracağı için ekonomik ve sosyal sonuçlar bakımından kalkınmayı pozitif eğilimle etkilemektedir.

Ekonomik büyümenin de en temel ögesi insandır. Bu noktada insana yapılan her yatırım aynı zamanda büyümeye de fayda sağlamaktadır. İnsana yapılan yatırımın somut hali eğitimidir (Afşar, 2009). Kalkınmada önemli sorunlardan biride aynı gelişmişlik seviyesinde ya da aynı ekonomik büyüklükte yer alan iki farklı ülkenin eğitim seviyelerinde farklılıkların olmasıdır. Bu durum insani kalkınmışlık düzeyinde belirleyici etkenler arasındadır. Bu kapsamda İGE alt kategorisinde yer alan eğitim endeksinin tek başına değerlendirilmesi, eğitim seviye düzeyinin ortaya konulabilmesi farklı ülkeler ile karşılaştırılmasına imkân sağlanması ve eğitim seviyesi düşük olan ülkelerde alınacak önlemlerin ve geliştirici politikaların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

İnsani Gelişme Endeksi, ülkelerin kalkınma seviyelerini ölçmede salt ekonomik olgular dışında insani olguları da içerisine alarak sayısal yöntemle ölçer ve analizini yapar. Endeksin temel ölçütleri, insani yaşam standardı, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim olarak kabul edilmiştir. UNDP tarafından 1990 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yapılan İGE, bu üç göstergelyi birleştirerek tek bir bileşik endeks ile insani gelişmeyi değerlendiren bir yöntemdir (Nafziger, 2006). Endeks içerisinde yer alan insani yaşam standardı, kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) baz alınarak, uzun ve sağlıklı yaşam, doğumdan sonra ortalama yaşam beklentisiyle, bilgiye erişim; 25 yaş ve üstü bireylerin yaşamları süresince eğitim alabildikleri süreyle ve okula başlama çağındaki çocuklar için beklenen okula devam süresi ile hesaplanmaktadır (UNDP, 2014a). Bu üç farklı hesaplamanın bileşik endeks sonucu ile insani kalkınmışlık düzeyi belirlenmeye çalışılır. İnsani Gelişme Endeksi iki aşama kullanılarak hesaplanmaktadır. Birinci aşama boyut endekslerinin oluşturulması, ikinci aşama boyut endeks değerlerinin birleştirilmesidir. Boyut endeksi oluşturmada sağlık, okullaşma ve yaşam standardı baz alınır. Endeks değeri 0,00 ile 1,00 arasında belirlenmekte ve 0,00 değeri minimum gelişmişliği, 1,00 değeri ise maksimum gelişme düzeyini ifade eder (UNDP, 2014c:2).

Tablo 1'de yer alan seçilmiş ülke sıralamasında İGE değeri en yüksek olan ülke 0,944'lük değeri ile Norveç'tir. Norveç'i sırasıyla Avustralya, İsviçre, Hollanda, Amerika, Almanya takip etmektedir. İlk 49 ülke çok yüksek insani gelişmişlik kategorisinde yer almaktadır. 50. sırada 0,790 değeri ile Uruguay yüksek insani gelişmişlik kategorisinde yer almaktadır. Uruguay'ı sırasıyla Bahamalar (51), Karadağ (52), Beyaz Rusya (53), Romanya(54) ve Libya(55) takip etmektedir. Maldivler 103. sırada ve orta insani gelişmişlik kategorisinde yer almaktadır. Maldivler'i, Moğolistan (104), Türkmenistan (105) takip etmektedir. İGR'unun son 3 sırasında Orta Afrika Cumhuriyeti (185), Kongo (186) ve Nijer (187) yer almaktadır. Kişi başına GSMH en yüksek Norveç'te 63909 dolar seviyesinde, en düşük 444 dolar seviyesi ile Kongo'dadır. Norveç ve Kongo arasında yaklaşık 144 kat kişi başına düşen GSMH değeri söz konusudur. Bu durum listenin ilk sırasında yer alan gelişmiş ülkelerin tamamında bulunmaktadır. Norveç ve İsviçre' nin kişi başına düşen GSMH toplam değeri (117671\$), düşük insani kalkınma seviyesinde yer alan 40 ülkenin toplam GSMH (89342\$) değerinden 28329 dolar fazladır. Tablo

l'de de görüldüğü üzere dünya üzerindeki ekonomik kaynakların gelişmiş ülkelerde toplandığı, az gelişmiş ülkelerin ise açlık ve sefaletle yüzleşmek durumunda kaldığı ortadadır. Ortalama eğitim süresi Almanya ve Amerika'da 12,9 yıl değeri ile en yüksek düzeyde iken, aynı kategoride Nijer'de 1,4 yıl ortalama eğitim süresi görülmektedir. Okullaşma beklenen yıl 19,9 yıl ile Avustralya'da en yüksek seviyede iken aynı değer Nijer'de 5,4 yıl ile sınırlıdır. Tablo 1 verileri yaşam standardı, gelir ve eğitim açısından gelişmiş ülkelerin yeterli düzeye ulaştığını fakat az gelişmiş ülkelerde insani yaşam koşullarının yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

İGE Kategorisi	Yaşam Beklentisi(yıl)	Ortalama Eğitim Süresi	Okullaşma Beklenen Yıl	Kişi Başına Düşen GSMH \$	İGE Değer
Çok Yüksek İnsani Kalkınma					
1. Norveç	81.5	12.6	17.6	63,909	0.944
2. Avustralya	82.5	12.8	19.9	41,524	0.933
3. İsviçre	82.6	12.2	15.7	53,762	0.917
4. Hollanda	81.0	11.9	17.9	42,397	0.915
5. Amerika	78.9	12.9	16.5	52,308	0.914
6. Almanya	80.7	12.9	16.3	43,049	0.911
7. Yeni Zelanda	81.1	12.5	19.4	32,569	0.910
8. Kanada	81.5	12.3	15.9	41,887	0.902
9. Singapur	82.3	10.2 b	15.4 c	72,371	0.901
10. Danimarka	79.4	12.1	16.9	42,880	0.900
Yüksek İnsani Kalkınma					
50. Uruguay	77.2	8.5	15.5	18,108	0.790
51. Bahamalar	75.2	10.9	12.6 n	21,414	0.789
52. Karadağ	74.8	10.5 o	15.2	14,710	0.789
53. Beyaz Rusya	69.9	11.5 o	15.7	16,403	0.786
54. Romanya	73.8	10.7	14.1	17,433	0.785
55. Libya	75.3	7.5	16.1	21,666	0.784
56. Umman	76.6	6.8	13.6	42,191	0.783
57. Rusya	68.0	11.7	14.0	22,617	0.778
58. Bulgaristan	73.5	10.6 b	14.3	15,402	0.777
59. Barbados	75.4	9.4	15.4	13,604	0.776
60. Palau	72.4 d	12.2 p	13.7	12,823	0.775
Orta İnsani Kalkınma					
103. Maldivler	77.9	5.8 b	12.7	10,074	0.698
104. Moğolistan	67.5	8.3	15.0	8,466	0.698
105. Türkmenistan	65.5	9.9 s	12.6 p	11,533	0.698
106. Samoa	73.2	10.3	12.9 t	4,708	0.694
107. Filistin	73.2	8.9 o	13.2	5,168	0.686
108. Endonezya	70.8	7.5	12.7	8,970	0.684
109. Botswana	64.4 v	8.8	11.7	14,792	0.683
110. Mısır	71.2	6.4	13.0	10,400	0.682
111. Paraguay	72.3	7.7	11.9	7,580	0.676
112. Gabon	63.5	7.4	12.3	16,977	0.674
Düşük İnsani Kalkınma					
145. Nepal	68.4	3.2	12.4	2,194	0.540
146. Pakistan	66.6	4.7	7.7	4,652	0.537
147. Kenya	61.7	6.3	11.0	2,158	0.535
148. Svaziland	49.0	7.1	11.3	5,536	0.530
149. Angola	51.9	4.7 w	11.4	6,323	0.526
150. Myanmar	65.2	4.0	8.6	3,998	0.524
185. Orta Afrika Cumhuriyeti	50.2	3.5	7.2	588	0.341
186. Kongo	50.0	3.1	9.7	444	0.338
187. Nijer	58.4	1.4	5.4	873	0.337

Tablo 1: Seçilmiş Ülkelerin İGE Sıralaması (2013) **Kaynak:** UNDP, (2014).

	Doğumda Ortalama Yaşam Beklentisi	Öğrenim Görme Süresi Beklentisi	Ortalama Öğrenim Görme Süresi	Kişi Başına Düşen GSMG (2005 SGP \$)	İGE Değeri
1990	64,3	8,9	4,5	10.546	0,576
1995	67,0	9,6	4,8	11.372	0,604
2000	70,0	11,1	5,5	12.890	0,653
2005	72,5	11,9	6,0	15.060	0,687
2010	74,3	13,9	7,2	16.587	0,738
2011	74,6	14,4	7,4	17.814	0,752
2012	74,9	14,4	7,6	18.011	0,756
2013	75,3	14,4	7,6	18.391	0,759

Tablo:2 Türkiye'nin istikrarlı zaman dizisi verileri, yeni göstergeler ve yöntemler ışığında İGE eğilimleri (1990-2013) **Kaynak:** UNDP,(2014c).

Türkiye, 0,759 değeri ile 69. sırada yüksek insani gelişme kategorisinde yer almaktadır. Sürekli bir iyileşme içerisinde olmasına rağmen dünyanın 17. büyük ekonomisi(WB, 2013) olan Türkiye, insani gelişme düzeyinde yeterli seviyeye ulaşamamıştır.

Şekil2: OECD ülkeleri eğitim endeks değerleri (2012-2013). **Kaynak:** UNDP,(2014).İnsani gelişme raporu, 2014,. Veriler boyut endeksine uygulanması ile elde edilen sonuçlar ile hazırlanmıştır.

İnsani Gelişme Endeksi alt endeksi olan "Eğitim Endeksi" 25 yaş ve üstü bireylerin yaşam süreleri boyunca ortalama eğitim gördükleri süre ve okula başlama çağındaki çocukların okula kayıt alanında hakim olan oranların okul çağındaki çocuğun yaşam süresi içerisinde aynı kalması varsayımı ele alınarak, çocuğun öğrenim görme süre beklentisinin toplamı üzerinden elde edilen sonuçların aritmetik ortalamasıdır (UNDP, 2014a). Eğitim alanında kalkınmışlığı ölçmek için OECD ülkeleri ile karşılaştırma yapıldığında, Şekil 2'de Türkiye 0,653 endeks değeri ile 34 OECD ülkesi içerisinde 0,638 endeks değerine sahip olan Meksika'dan sonra en düşük değere sahiptir. En yüksek değere sahip ülkeler sırasıyla 0,979 değeriyle Avustralya, 0,955 değeriyle Yeni Zelanda, 0,908 değeriyle Norveç ve 0,903 değeriyle İrlanda'dır.

5 Sonuç

Kalkınma merkantilist dönemden 1970'lere kadar gelir odaklı, ekonomik büyümeye yönelik yapılan faaliyetlerin bütünü olarak görülmüştür. Küreselleşen dünya ile birlikte sınırların ortadan kalkması, gelirlerin uluslararası pazarda paylaşılması beraberinde bir takım sorunlar getirmiştir. Geçmişte kaynak ve sermaye yetersizliğinden dolayı azgelişmişliğe mahkûm olan ülkeler, yeni dünya düzeninde azgelişmişlik statüsünden kurtulamamıştır. Belirli ülkeler ekonomik anlamda ilerleme kaydetse de bu ilerleme salt parasal olgularla sınırlı kalmıştır. Mevcut veriler göstermektedir ki gelişmiş ülkeler kalkınmalarını sağlayacak yeterli sermaye birikimine sahip iken aynı durum azgelişmiş ülkelerde görülmemektedir. Kalkınmanın sağlanabilmesi ve azgelişmişlikten kurtulabilmek için yeterli sermayeye sahip olmayan ülkelerin ellerindeki kaynakları maksimum verimlilikle değerlendirmeleri önemlidir. Mevcut kaynakların etkin kullanımı toplumda bulunan eğitilmiş bireylerin sayısı ile doğru orantılıdır. Eğitim, kalkınmanın sağlanmasında motor görevi üstlenmektedir.

1970 ve sonrası dönemde kalkınmada insan odaklı yaklaşımın ortaya çıkması dünya üzerinde yaşayan bütün toplumlar için önemli bir fırsat olmuştur. İnsan odaklı kalkınma yoksulluk, gelir eşitliği, sağlık, eğitim ve kavramların mercek altına alınarak araştırılmasına ve bu alanda oluşan eksikliklerin giderilmesine yönelik adımlar atılmasında öncü olmuştur. UNDP tarafından her yıl hazırlanan İnsani Gelişim Endeksi (İGE) ve alt endeksler olan eğitim, sağlık, yaşam standardı endeksleri ülkelerin insani kalkınma seviyelerinin belirlenmesinde ölçüt rapor konumunda yer almaktadır. Endeks değerleri ülkelerin değerlerinin karşılaştırılmasını sağlamakta ve ülkeler arasındaki farklılıkların giderilmesi yönünde yapılacak faaliyetlerin yönlendirilmesinde rol oynamaktadır. Endeks ayrıca ülkelerin ekonomik büyüklüklere erişim seviyelerinin yüksekliği ile kalkınmanın aynı doğrultuda gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. İGE alt endeksi olan eğitim endeksi kalkınma açısından, ülkelerin eğitim seviyelerinin ölçülmesinde son derece önemlidir. Türkiye'nin eğitim endeks değerleri sürekli iyileşme içerisinde yer almasına rağmen bu iyileşme eğitim seviyesini yeterli düzeye ulaştıramamıştır. Türkiye'nin değeri OECD ülkeleri ortalaması olan 0,805'inde altında kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin kalkınma politikalarında gelir odaklı yaklaşımdan yeterince uzaklaşmadığı ve genelde insani gelişmişlik, özelde ise eğitim alanında doğru ve yeterli adımlar atmadığını göstermektedir. Bu kapsamda kalkınma ve toplumsal refahın sağlanması için Türkiye'de eğitim alanında uygulanacak faaliyetlere önem verilmesi, politika yapıcılar tarafından geçerli eğitim faaliyetlerine ek uygulamalar getirilerek eğitim seviyesinde artış sağlanması ve eğitim sektöründe yeniliklere olanak sağlayacak devlet teşvikleri hazırlanması önerilerinin kalkınmanın sağlanmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Afşar, M. (2009). “Türkiye’de Eğitim Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 9(1), s.85-98.
- Akar., Bingöl, A., B. 2014. “Eğitim-Büyüme İlişkisi Yazını Üzerine Bir Değerlendirme”. <http://fdeyneli.pamukkale.edu.tr/1.pdf>, Erişim Tarihi: 01.11.2014.
- Akgül, I., Koç, S., Ö., (2011). “Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Eğitim ve Büyüme İlişkisi: Eşik Otoregresif Yaklaşım”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 1-36
- Arndt, H. W. (1989). **Economic Development: The History of an Idea**, (1rd ed.). Chicago: University.
- Baran, P. (1974). **Büyümenin Ekonomi Politikası**, (1. Baskı). çev, Ergin Günçe, İstanbul: May yayınları.
- Bentley, C. B., Huston, C. (2010). “Human Development in Societal Context, Annual Review of Psychology”, Sayı: 61, s.411–437.
- Bilir, Y., Peran T. (2007). “Kalkınmada İtici Bir Güç: Eğitim”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 9(1), s.132-141.
- Cavalcanti, C. 2002. “Celso Furtado and The Persistence Of Underdevelopment”, Erişim adresi: <http://www.redcelsofurtado.edu.mx/archivosPDF/clovis1.pdf> Erişim tarihi: 14.09.2014
- Dobb, M. (1973). **Kapitalizm Sosyalizm Azgelişmiş Ülkeler ve İktisadi Kalkınma**, (1. Baskı). çev, Mehmet Selik, Ankara: Doğan Yayınevi.
- Doğan, E., M., Tatlı, H. (2014). “İnsani Gelişim ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı: 28, s.99-124.
- Franko, P. M. (1992). **The Puzzle of Latin American Economic Development**, (3rd ed.). Maryland: Rowman & Littlefield Publishers
- Gönel, F. D. (2013). **Kalkınma Ekonomisi**, (2. Baskı). Ankara: Efil Yayınevi.
- Füredi, F., “Tarihsel Materyalizmde İdeoloji ve Üst Yapıya Önsöz”, **Praksis** 1, 2001, 224-46.
- Han, Ergül ve Kaya, A. A., (2013). **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, (8. Baskı). Ankara: Nobel yayınevi.

- Kattel, R., Kregel, Jan. A., Reinert, S. E., “*The Relevance of Ragnar Nurkse and Classical Development Economics*”, March 2009, Erişim adresi: <http://technologygovernance.eu/files/main/2009070708560303.pdf> Erişim tarihi: 14.09.2014
- Kopnina, H. (2014). “*Revisiting Education for Sustainable Development (ESD): Examining Anthropocentric Bias Through the Transition of Environmental Education to ESD Sustainable Development, Sustainable Development*”, **Sayı: 22**, s.73–83.
- Mandel, E. (2008). **Marksist Ekonomi El Kitabı**, (3. Baskı). çev, Orhan Suda, Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Nafziger, W. E. (2006) “*Economic Development, Cambridge University Press*” . Erişim adresi: www.cambridge.org/9780521829663, Erişim tarihi: 30.08.2014
- OECD, (2012). “*Education at a Glance 2012 Summaries*” Erişim adresi: http://www.oecd.org/edu/EAG%202012_e-book_EN_200912.pdf, Erişim tarihi: 03.11.2014.
- Ofori, G. (1980). “*The Construction Industries of Developing Countries: The Applicability of Existing Theories and Strategies for Their Improvement and Lessons for the Future the Case of Ghana*”, Erişim adresi: discovery.ucl.ac.uk/1317715/1/279216. Erişim tarihi: 30.08.2014.
- Pavol, A., Stela, B., Zuzana, H., (2014). “*Development of Quality of Life Economic Indicators With Regard to the Environment , Procedia – Social and Behavioral Sciences*”, **Sayı: 110**, s.747 – 754.
- Sam, N., (2008). “*Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı*”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27, 59-70
- Sen, A. (2004). **Özgürlükle Kalkınma** (çev.: Y. Alogan), İstanbul: Ayrıntı.
- Solmaz, E. (2008) “*İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış*”, Mevzuat Dergisi, **Sayı: 132 (11)**. Erişim adresi: <http://www.mevzuatdergisi.com> erişim tarihi: 17.08.2014.
- Stiglitz, J. E., Sen, A., ve Fitoussi, J.-P., (2009). “*Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*”, Paris. Erişim adresi: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf, Erişim tarihi: 01.02.2015.
- Taban, Sami ve Kar, Muhsin (2008). **Kalkınma Ekonomisi**, (1. Baskı). İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Tiryakioğlu M., (2011). “*Teknoloji Transferi, Teknoloji Yoksulluğu mu?*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, **66**, ss.169-199.
- Tüylüoğlu Ş., Karalı, B., (2006). “*İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi*”. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, **Sayı: 12**, s.53-88.
- UNDP, (2014a). 2014 “*İnsani Gelişme Raporu'ndaki İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Değerleri ve Sıralamadaki Değişiklikler*”, Erişim adresi: <http://www.tr.undp.org>, Erişim tarihi: 15.10.2014.
- UNDP, (2014c). “*Technical Note 1 Human Development Index*”, Erişim adresi: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2013_en_technotes.pdf. Erişim tarihi: 15.10.2014.
- WB, (2013). “*Gross Domestic Product 2013*”, PPP, Erişim adresi: http://databank.worldbank.org/data/download/GDP_PPP.pdf, Erişim tarihi: 15.10.2014.
- Yavilioğlu, C. (2002). “*Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistlik Kalkınma Teorileri Eleştirel Bir Yaklaşım*”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, **Sayı: 3 (1)**, s.49-70.